

Els *esperons*

(ALDC, VI, 1439. Els *esperons*)

El concepte ‘sortint punxegut situat en la part posterior del tars del gall i altres gallinàcies’ ve representat per tres significants bàsics: *esperons*, *espolons* i *unglots*.

Esperons deriva del fràncic SPORO, adaptat en SPORŌNUS en llat. tardà (REW); cf. fr. *éperon*. Del primitiu significat de ‘punxa, rodeta amb punxes de la bóta de cavalcar’ (origens de la llengua) va passar, per metàfora, a ‘esperó del gall’. Var.: *esperuns* 4, 9 i *esperús* 7, 11, pel canvi de [o] > [u] tònic i, en el segon cas, per pèrdua de la nasal del pl.; *esperrons* 140, per reforç de la bategant en vibrant (cf. Martines, 2000: 225-238); *esporons* 108, 165, que podria mantenir la vocal pretònica originària, si no és una assimilació (cf. it. *sprone*, oc. ant. *esporon*); *esprons* 12, 23, 33, 35, 103, per síncope de la vocal pretònica; *espolons* 87, 106, 111, per alternança de líquides o per atracció de *espolons*; *espeó* 145, per pèrdua de la bategant; *guesperons* 20, 27, 46, potser per atracció de *guespa* ‘vespa’, per les seves picades.

Espolons podria ser resultat d’una alternança de líquides r/l (var. dim. *espolone*[tʃ] 158), però fa pensar en una importació de l’adstrat arag. o murcià la presència de *espuelons* 143, 171, 172, 178 (var. *esqüelons* 178) i el seu primitiu *espueles* 129, 165, evidents castellanismes (< SPAÚRA, pron. [sp̄ora], cf. al. *sporn*, angl. *spur*), juntament amb l’àrea val. (i de la franja ponentina), així com amb la doc. estrictament val. i tardana (Ros, 1764; Sanelo, 1802; Escrig, 1851). A propòsit de *espolons*, tot i que

Giner i March afirmava que era la forma

val., Coromines replicava “suposo que exagera en afirmar que *esperons* en aquest sentit [de ‘prominència ossosa al darrere del tars del gall’] sigui estrany a l’ús valencià” (DECat), a tort, com demostra la isoglossa del mapa.

Unglots (var. *unllons* 93, amb palatalització de la l, pèrdua de -g- i addició del suf. -o, de valor augmentatiu com en cast. i arag.) és un augmentatiu de *ungles* 2, 15, 49, 58, 148, 165, 175, 179, 182 (var. *unyes* 100), format amb el suf. -ot (veg. mapa 831).

Arpiocs 43 i *arpillions* 57 (*orbillols* 105 en podria ser una var.) són der. de *àrpia* (s. XVI) (el segon, amb atracció del suf. -ill), var. de *arpa*, procedent del fràncic HARPA ‘rascle, rasclet’ que passà a ‘mà de certs animals armada d’urpes’; en Ros, 1764 es documenta *arpions*. *Urpons* 89, 90, 95, 107 és un der. de *urpa*, com *urpiots* 42, que són resultat d’un encreuament de *arpa* amb *ungla* (veg. DECat i Veny, 1978: 122-124); els suf. deuen donar als mots caràcter intensiu. *Garrons* 99, 142 (dim. *garronets* 166), pròpiament ‘part inferior de la cama de darrere d’un quadrúpede’, ha esdevingut sinònim de ‘esperons’ perquè aquests es troben en la part posterior inferior de la cama del gall; igualment *peülles* 104, des de ‘coberta còrnia que protegeix la part anterior del cap dels dits dels quadrúpedes ungulats’, i el genèric *dits* 179. *Ergots* 13 ha estat pres del fr. *ergots*, on és d’origen obscur.

Des d’un angle geolingüístic, *unglots* ocupa el ross. i punts del val. i del cat. central; *esperons*, gran part del cat. del Principat, bal. i alg.; i *espolons*, el val. i la franja oest del nord-occ., amb probabilitat d’una expansió del mot des de l’oest hispànic.

Esperons és l’únic mot normatiu des del DOrt, 1917.

